ТИФЛИСЪ. 29 МАР.

№ 12. Մարտի 23. — 1872 — Մարտի 23. № 12.

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ ԳԻՆԸ։

Տարեկան գինն է 7 ռուբլի (փոստի ծախսով)։ Օտարաքաղաքացի բաժանորդները պիտի դիմեն այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской Газеты „Мшакъ“.

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրվել խմբագրատան մէջ (Արծրունու տուն) և Իվանովի ընթերցարանումը։

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՆ։

Մասնաւոր յայտարարութիւն տալէ տուողը պիտի վճարէ 10 հասարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ։ Յայտարարութիւնները տպվումեն Հայերէն, Ռուսերէն, Վրացերէն, Ֆրանսերէն, Գերմաներէն և Թուրքերէն։

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նոքա։—Ներքին տեսութիւն. Նիւթական ապահովութիւն և ուսումնարան։ Նամակ Բաղուից։ Ներքին լուրեր։ —Արտաքին տեսութիւն։ Ջիւէպպէ Մաձզինի։ Արտաքին լուրեր։—Դատաստանական. Դաշտամուրտ-աղայի գործը։—Խառն լուրեր։—Ներքին փոխառութեան տիրաժ։—Առևտրական։ —Յայտարարութիւններ։ —Ֆէլիէտօն։

ՆՈՔԱ

I

Ես շատ անգամ ինձ յետագայ հարց եմ առաջարկում. մի՞թէ Նոքա հասկանումեն իրանց տգիտութիւնը և կամենալով իրանց որդիներին առաւել հիմնաւոր կրթութիւն տալու, ուղարկումեն նոցա զանազան բարձր ուսումնարաններ...։ Մի՞թէ Նոքա տգիտութեան վնասակար հետևանքները կշռելուց յետոյ, կամենումեն նոր սերունդին մի այլ, հիմնաւոր ուղղութիւն տալու...մի՞թէ այդ Նոցա համոզմունք է։

II

Հարցը ինքն իրան կ'պարզվի, եթէ մենք ուշադրութիւն դարձնենք Նոցա և բարձր ուսում ստացած Նոցա որդիների մէջ ընտանեկան յարաբերութիւնների վերա...։

Բնական է, որ մի երիտասարդ, որ օտար երկիրներում՝ քանի մի տարի է անցել, ուրեմն իր հասարակութենից տարբեր հասարակութեան է պատահել, իր կեանքից տարբեր կենսական հանգամանքներ է տեսել, իր հասարակութիւնը տիրապետող գաղափարներից տարբեր գաղափարներ է սեփականացրել,—բնական է, ասումեմ, որ այն երիտասարդը իր հայրենիքը վերադառնալով Նոցա նման չ'մտածի, չ'խօսի, չ'վարվի...։

III

Բայց Նոքա, որոնք մի կողմից չեն խնայել իրանց նիւթական միջոցները իրանց որդուն հիմնաւոր կրթութիւն տալու համար, որոնք ուրիշ կողմից կարծես թէ, զոհել են իրանց մէջ արմատացած նախապաշարմունքը իրանց զաւակին օտար (բողոքական կամ կաթոլիկ) երկիրներ ուղարկելով,—երբ երկար բացակայութենից յետոյ կրկին պատահումեն իրանց որդուն, սաստիկ զարմանումեն, շփոթվումեն, բարկանումեն, վրդովվումեն։

IV

Ի՞նչ...ես քեզ դաստիարակեցի, ես քեզ կրթութիւն տուեցի, ասումեն Նոքա, ես քեզ համար չ'խնայեցի իմ դրամը, ես կարելի է զրկվեցայ իմ անձի համար անհրաժեշտ միջոցներից,—և դու համարձակվումես իմ պէս չ'մտածել, իմ պէս չ'խօսել, աշխարհի բոլոր երևոյթների վերա ինձ նման հայեացքներ չ'ունենալ...։ Ես քեզ օտար երկիրները ուղարկեցի իմ փողով, իսկ դու իմ գաղափարները չես հաւանում, ինձ հակառակումես...։

V

Հարցը պարզվումէ ասումեմ...։ Նոքա կրթութիւն են տուել իրանց որդիներին, օտար երկիրներ են ուղարկել Նոցա,—բայց կամենումեն, որ այնտեղ ուսում առած երիտասարդի ուղղութիւնը դարձեալ չ'տարբերվի Նոցա հին ուղղութենից։ Նոքա առաջադէմ երկիրներ են ուղարկել երիտասարդին,—բայց պահանջումեն, որ նա վերադառնայ յետադէմ ուղղութեամբ։ Նոքա իրանք իրանց որդիներին ազատամիտ հասարակական շրջաններ են մտցրել,—բայց զարմանումեն, վրդովվումեն, որ երիտասարդը ազատամիտ է դարձել։ Նոքա կրթութիւն են տուել իրանց որդուն,—բայց զայրացած են, երբ այդ կրթութեան և իրանց սեպհական տգիտութեան մէջ տարբերութիւն են տեսնում։

VI

Երբ պատճառ կայ, պիտի և հետևանք լինի։ Վերառնենք մի բնական կամ ֆիզիքական երևոյթ, վերառնենք, օրինակ մի տաքացած երկաթի կտոր...։ Այդ երևոյթի մէջ ի՞նչ է պատճառը և ի՞նչ է հետևանքը։ Պատճառը կրակ է, տաքութիւն է,—հետևանքը այն է, որ երբ տաքութիւնը, կամ տաքութեան աղբիւրը, կրակը, անմիջական յարաբերութեան մէջ կ'գտնվի երկաթի կտորի հետ,—այդ վերջինը պիտի տաքանայ։

Ուրիշ երևոյթ. մի քար գլորվումէ բլուրի գագաթից մինչև նորա ստորոտը։ Պատճառը ի՞նչ է, հետևանքը ի՞նչ է...։ Քարին տվվեցաւ մի հարուած մարդի ձեռքով,—այդ պատճառն է։ Հարուածի հետևանքը այն է, որ քարը շարժվեցաւ և կ'գլորվի մինչև որ կ'պատահի մի արգելքի։

VII

Ի՞նչ պիտի ասէինք այն մարդի մասին, որը հարուած է տալիս քարին, և զարմանումէ թէ քարը գլորվեցաւ, որը տաքացնումէ երկաթը, և զարմանումէ թէ նա տաքացաւ, որը տնկումէ բոյսը, և զարմանումէ թէ նա արմատանումէ, բուսնումէ և պտուղներ է բերում, որը մի կուժի մէջ ջուր ածելուց յետոյ, զարմանումէ թէ կուժը ծանրացաւ...և այլն։

Ի՞նչ կ'ասէիք։

VIII

Այսպէս են և Նոքա։ Նոքա կամենումեն պատճառ, բայց չեն կամենում հետևանք...։ Նոքա պատճառումեն մի երևոյթ, և իրանք զարմանումեն, վրդովվումեն, երբ տեսնումեն իրանց պատճառած երևոյթի հետևանքը...։ Նոքա իրանք հարուած են տալիս քարին և պահանջումեն, որ քարը հարուած ստանալուց յետոյ, դարձեալ անշարժ մնայ։

Նման չէ՞ն Նոքա արդեօք այն երեխային, որ ինքը դցումէ գնդակը և յետոյ լաց է լինում, երբ տեսնումէ թէ գնդակը վազումէ, փախչումէ նորանից։

IX

Նոքա ուղարկումեն իրանց որդուն օտար երկիրներ լուսաւորութիւն ստանալու համար,—բայց երբ այդ կատարած իրողութիւն է դառնում, այսինքն երբ որդին լուսաւորութիւն ստանալուց յետոյ վերադառնումէ իր ընտանիքը,—Նոքա վրդովվումեն, որ երիտասարդը լուսաւորվեցաւ։ Նոքա ըսկսումեն հալածել նորան, աշխատումեն օչնչացնել նորա մէջ ամեն լուսաւորեալ միտք, աշխատումեն արհամարհանքով խօսել այն երկրի, այն ուսումնարանի մասին, որտեղ նա կրթվեցաւ, այն գիտնականների մասին, որոնց երիտասարդը, կարելի է, պարտական է իր ամենավսեմ գաղափարները։ Նոքա աշխատումեն երիտասարդին արգելք դնել մտքերը արտայայտելու, յարձակվումեն ամեն նորա յայտնած առողջ գաղափարի վերա։

X

Նոքա աշխատել են լուսաւորութիւն տալ իրանց որդիներին,—բայց երբոր սոքա լուսաւորվեցան, Նոքա աշխատումեն ոչնչացնել երիտասարդի մէջ լուսաւորութեան արդիւնքը։ Ուրեմն ի՞նչ նպատակով Նոքա լուսաւորութիւն են տալիս երիտասարդին...։ Արդեօք առաւել հետևաբար չէ՞ն վարվի Նոքա, եթէ չ'ուղարկէին իրանց որդիներին օտար երկիրներ, այլ անշարժ ու անկիրթ թողնէին Նոցա իրանց քաղցր հայրենիքումը...։ Արդեօք ի՞նչ է եղել Նոցա օտար երկիրներ ուղարկելու շարժառիթը...ի՞նչ..... փառասիրութիւն։

XI

Ի հարկէ ես ուրիշների առաջ պիտի ցոյց տամ, թէ սիրումեմ լուսաւորութիւն, թէ ես ազատամիտ եմ, թէ ես համբերող եմ. թէ ես գիտութեան պատվող եմ. լուսաւորութեան բարեկամ եմ, առաջադէմ, ժամանակակից գաղափարների պաշտպան եմ..ուրեմն ես ուղարկումեմ իմ որդիներին թէ Ռուսաստան թէ արտասահման...։

Իսկ տան մէջ ոչ ոք չէ տեսնում ինձ... ես հարկաւորութիւն չ'ունիմ այն երևալ, ինչ որ չեմ...ես կարող եմ բռնաւոր, անհամբերող լինել, հալածել ամեն առողջ գաղափար, ճնշել ազնիւ ձգտումներ, հայհոյել գիտութիւն, վիրավորել անհատութիւն, ասել նորութիւն...։

XII

Ոչ ոք չէ տեսնում ինձի...ես ընտանիքիս մէջ յայտնվումեմ...։ Դուրսը ես ազատամիտ եմ,—տանը բռնաւոր, դուրսը առաջադէմ բորդ դարի Աբեղաների ճառական ոճով...։ Նեղողութիւն եմ խնդրում պ. հեղինակից, որ համարձակվումեմ նորան մի փոքրիկ դաս տալ պատմութենից։

Ոչ մի երկրում քրիստոնէութիւնը մտցրած չէ եղել ճառական ոճերով։ Առաքեալները մեծ մասամբ յետադէմ միջոցներ էին գործ դնում քրիստոնէութիւն մտցնելու ժամանակ։ Նոքա մանէին-դալիս խեղճ հագուստով և ոտքով, քաղաքից քաղաք, դիւղից դիւղ, տնից տուն և բերանացի քարոզումէին Աստուծու խօսքը։ Ամեն երկիրներում բացի ամբոխի վերա անմիջապէս ազդելուց, քրիստոնէութիւն տարածողները աշխատումէին մտանալ երկրի թագաւորից և նորա վերա բարոյապէս ազդելով, դարձնել նորան քրիստոնէական հաւատին։ Թագաւորը կամ երկրի մեծերը իրանց կողմից քրիստոնէութիւնը ընդունելուց յետոյ, հարկաւոր էին համարում զօրով մտցնել իրանց երկրի մէջ այն պատուական վարդապետութիւնը, որը իր տգիտութեան պատճառով ամբոխը չէր կարող ըմբռնել և կամաւոր կերպով ընդունել։

Սլաւոնական Պրուսիայում նա մտցրած է եղել գերմանական զինվորական միաբանութեան (օրդէն) սրով, Ֆրանսիայում Կլոդովիգ թագաւորի ձեռքով, Ռուսաստանում սուրբ Վլադիմիր թագաւորի կամքով, Հայաստանում Տրդատի սրով և այլն...։

Մովսէս Խորենացին իր գրվածներով չէ մտցրել և տարածել քրիստոնէութիւնը, որովհետև նա արդէն մտցրած էր, Եղիշէն երբ գրումէր, Վարդան Մամիկոնեանը իր զօրքով արդէն նամատակված էր քրիստոնէութեան դաղափարի համար։

Սա ընդհանուր երևոյթ է, և ամբոխի տգիտութեան ապացոյց, որ ոչ մի տեղ քրիստոնէութեան վնասմ վարդապետութիւնը համոզմունքով և կամաւոր կերպով ընդունված չէ եղել։

Ինչ որ վերաբերումէ պ. Մ. Ս.-ի վերջին համեմատութեանը, որ հինգերորդ դարի Հայ մատենագիրները աւելի օգուտ են բերել իրանց ժամանակին և աւելի յարմարվելէն իրանց ժամանակի պահանջներին, քան թէ 19-որդ դարի մեր հերոսները իրանց ժամանակին,—այդ մտքի հետ ես բոլորովին համաձայն եմ, և այդ երևոյթի պատճառը ինձ համար շատ պարզ է,—այն է, որ հինգերորդ դարի Հայ մատենագիրները ընտելացած էին աշխատանքին և գիտէին աշխատել,—իսկ ձեր ասած երիտասարդութիւնը չը գիտէ աշխատել։

Նիորէ։

կերպել դէպի նորա պաշտպանած երիտասարդութիւնը ուղղված մի հարց։—Ընտանիքը մեղաւոր է, որ դուք անշարժ և անգործ էք, դուք այդ խոստովանումէք,—շատ բարի։ Բայց դուք մեղաւոր չէք արդեօք, եթէ մինչև հիմի չէք մտածել այդ անշարժութեանը ընդիմադրութիւն անելու, մեր ընտանիքի հնացած ուղղութեան դէմ ներգործելու. մեղաւոր չէք արդեօք, որ նորա անհիւրասիրութիւնը, նորա բարոյական անտարբերութիւնը տեսնելով. դուք չէք մտածել ձեր մէջ մի այնպիսի ընկերութիւն կազմելու, որտեղ դարման տալով ձեր հոգևոր պահանջներին, դուք չը բաւականանայիք ձեր մէջ հասարակական կապ և յարաբերութիւններ պահպանել միայն դօմինօ-լոտօ. և թղթախաղի միջոցով...։

Հեղինակը երևի չէ ըմբռնել իր սեպհական խօսքերի նշանակութիւնը, նա չէ հասկացել, որ այդ ասելով, նա պաշտպանում է մի հասարակական ախտ, արդարացնելով անշարժութիւնը օրինացնելով հասարակութեան մէջ անգործութիւնը և անտարբերութիւնը...։

Այժմ մի ուրիշ խնդիր։

Պ. Մ. Ս. կարծումէ, որ քրիստոնէութիւնը մըտցրած է եղել Հայաստանի մէջ չորրորդ և հինգերորդ դարի Աբեղաների ճառական ոճով...։ Նեղողութիւն եմ խնդրում պ. հեղինակից, որ համարձակվումեմ նորան մի փոքրիկ դաս տալ պատմութենից։

Ոչ մի երկրում քրիստոնէութիւնը մտցրած չէ եղել ճառական ոճերով։ Առաքեալները մեծ մասամբ յետադէմ միջոցներ էին գործ դնում քրիստոնէութիւն մտցնելու ժամանակ։ Նոքա մանէին-դալիս խեղճ հագուստով և ոտքով, քաղաքից քաղաք, դիւղից դիւղ, տնից տուն և բերանացի քարոզումէին Աստուծու խօսքը։ Ամեն երկիրներում բացի ամբոխի վերա անմիջապէս ազդելուց, քրիստոնէութիւն տարածողները աշխատումէին մտանալ երկրի թագաւորից և նորա վերա բարոյապէս ազդելով, դարձնել նորան քրիստոնէական հաւատին։ Թագաւորը կամ երկրի մեծերը իրանց կողմից քրիստոնէութիւնը ընդունելուց յետոյ, հարկաւոր էին համարում զօրով մտցնել իրանց երկրի մէջ այն պատուական վարդապետութիւնը, որը իր տգիտութեան պատճառով ամբոխը չէր կարող ըմբռնել և կամաւոր կերպով ընդունել։

Սլաւոնական Պրուսիայում նա մտցրած է եղել գերմանական զինվորական միաբանութեան (օրդէն) սրով, Ֆրանսիայում Կլոդովիգ թագաւորի ձեռքով, Ռուսաստանում սուրբ Վլադիմիր թագաւորի կամքով, Հայաստանում Տրդատի սրով և այլն...։

Մովսէս Խորենացին իր գրվածներով չէ մտցրել և տարածել քրիստոնէութիւնը, որովհետև նա արդէն մտցրած էր, Եղիշէն երբ գրումէր, Վարդան Մամիկոնեանը իր զօրքով արդէն նամատակված էր քրիստոնէութեան դաղափարի համար։

Սա ընդհանուր երևոյթ է, և ամբոխի տգիտութեան ապացոյց, որ ոչ մի տեղ քրիստոնէութեան վնասմ վարդապետութիւնը համոզմունքով և կամաւոր կերպով ընդունված չէ եղել։

Ինչ որ վերաբերումէ պ. Մ. Ս.-ի վերջին համեմատութեանը, որ հինգերորդ դարի Հայ մատենագիրները աւելի օգուտ են բերել իրանց ժամանակին և աւելի յարմարվելէն իրանց ժամանակի պահանջներին, քան թէ 19-որդ դարի մեր հերոսները իրանց ժամանակին,—այդ մտքի հետ ես բոլորովին համաձայն եմ, և այդ երևոյթի պատճառը ինձ համար շատ պարզ է,—այն է, որ հինգերորդ դարի Հայ մատենագիրները ընտելացած էին աշխատանքին և գիտէին աշխատել,—իսկ ձեր ասած երիտասարդութիւնը չը գիտէ աշխատել։

Նիորէ։

ՖԷԼԻԷՏՕՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴԱՐԻ ՀԱՅ-ԱԲԵՂԱՑ ՊԱՊԵՐԸ ԵՒ „ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“ ԼՐԱԳԻՐԸ։

Վերանորոգվող „Մեղուն“ տպել է իր երկրորդ համարում մի յօդված „Մեր ընտանեկան կեանքի մասին“ վերնագրով։

Հեղինակը արդարացնումէ մեր երիտասարդութեան անհամ և հասարակապէս անբարոյական կեանքի եղանակը, Նոցա սովորութիւնը պարապ ժամանակ անցնելու դօմինօ-լոտօ խաղալով (ափսոս, որ պ. Մ. Ս. մոռացել է խօսել և թուղթ խաղալու մասին),—նորանով. որ հին աւանդութեանը հետևող մեր ընտանեկան կեանքը մեզ չէ ներկայացնում ոչ մի զուարճութիւն, որ նա մեզ համար օտար է, որ նա չէ առաջարկում մեզ մի բարոյական ապաստան։

Շատ հեշտ է, իր պակասութիւններից արդարանալ ուրիշին մեղադրելով։

Ես անշարժ եմ,—բայց ես մեղաւոր չեմ որ անշարժ եմ... ընտանիքն է մեղաւոր, կամենումէ ասել պ. Մ. Ս։

Պ. Մ. Ս. թոյլ կտայ ինձ յետադայ կերպով ձևաչափել նորա պաշտպանած երիտասարդութիւնը ուղղված մի հարց։—Ընտանիքը մեղաւոր է, որ դուք անշարժ և անգործ էք, դուք այդ խոստովանումէք,—շատ բարի։ Բայց դուք մեղաւոր չէք արդեօք, եթէ մինչև հիմի չէք մտածել այդ անշարժութեանը ընդիմադրութիւն անելու, մեր ընտանիքի հնացած ուղղութեան դէմ ներգործելու. մեղաւոր չէք արդեօք, որ նորա անհիւրասիրութիւնը, նորա բարոյական անտարբերութիւնը տեսնելով. դուք չէք մտածել ձեր մէջ մի այնպիսի ընկերութիւն կազմելու, որտեղ դարման տալով ձեր հոգևոր պահանջներին, դուք չը բաւականանայիք ձեր մէջ հասարակական կապ և յարաբերութիւններ պահպանել միայն դօմինօ-լոտօ. և թղթախաղի միջոցով...։

Հեղինակը երևի չէ ըմբռնել իր սեպհական խօսքերի նշանակութիւնը, նա չէ հասկացել, որ այդ ասելով, նա պաշտպանում է մի հասարակական ախտ, արդարացնելով անշարժութիւնը օրինացնելով հասարակութեան մէջ անգործութիւնը և անտարբերութիւնը...։

Այժմ մի ուրիշ խնդիր։

Պ. Մ. Ս. կարծումէ, որ քրիստոնէութիւնը մըտցրած է եղել Հայաստանի մէջ չորրորդ և հինգերորդ դարի Աբեղաների ճառական ոճով...։ Նեղողութիւն եմ խնդրում պ. հեղինակից, որ համարձակվումեմ նորան մի փոքրիկ դաս տալ պատմութենից։

Ոչ մի երկրում քրիստոնէութիւնը մտցրած չէ եղել ճառական ոճերով։ Առաքեալները մեծ մասամբ յետադէմ միջոցներ էին գործ դնում քրիստոնէութիւն մտցնելու ժամանակ։ Նոքա մանէին-դալիս խեղճ հագուստով և ոտքով, քաղաքից քաղաք, դիւղից դիւղ, տնից տուն և բերանացի քարոզումէին Աստուծու խօսքը։ Ամեն երկիրներում բացի ամբոխի վերա անմիջապէս ազդելուց, քրիստոնէութիւն տարածողները աշխատումէին մտանալ երկրի թագաւորից և նորա վերա բարոյապէս ազդելով, դարձնել նորան քրիստոնէական հաւատին։ Թագաւորը կամ երկրի մեծերը իրանց կողմից քրիստոնէութիւնը ընդունելուց յետոյ, հարկաւոր էին համարում զօրով մտցնել իրանց երկրի մէջ այն պատուական վարդապետութիւնը, որը իր տգիտութեան պատճառով ամբոխը չէր կարող ըմբռնել և կամաւոր կերպով ընդունել։

Սլաւոնական Պրուսիայում նա մտցրած է եղել գերմանական զինվորական միաբանութեան (օրդէն) սրով, Ֆրանսիայում Կլոդովիգ թագաւորի ձեռքով, Ռուսաստանում սուրբ Վլադիմիր թագաւորի կամքով, Հայաստանում Տրդատի սրով և այլն...։

Մովսէս Խորենացին իր գրվածներով չէ մտցրել և տարածել քրիստոնէութիւնը, որովհետև նա արդէն մտցրած էր, Եղիշէն երբ գրումէր, Վարդան Մամիկոնեանը իր զօրքով արդէն նամատակված էր քրիստոնէութեան դաղափարի համար։

Սա ընդհանուր երևոյթ է, և ամբոխի տգիտութեան ապացոյց, որ ոչ մի տեղ քրիստոնէութեան վնասմ վարդապետութիւնը համոզմունքով և կամաւոր կերպով ընդունված չէ եղել։

Ինչ որ վերաբերումէ պ. Մ. Ս.-ի վերջին համեմատութեանը, որ հինգերորդ դարի Հայ մատենագիրները աւելի օգուտ են բերել իրանց ժամանակին և աւելի յարմարվելէն իրանց ժամանակի պահանջներին, քան թէ 19-որդ դարի մեր հերոսները իրանց ժամանակին,—այդ մտքի հետ ես բոլորովին համաձայն եմ, և այդ երևոյթի պատճառը ինձ համար շատ պարզ է,—այն է, որ հինգերորդ դարի Հայ մատենագիրները ընտելացած էին աշխատանքին և գիտէին աշխատել,—իսկ ձեր ասած երիտասարդութիւնը չը գիտէ աշխատել։

Նիորէ։

եմ,—տանը հնամոլ, դուրսը ես բողոքումեմ ըստ սկզբին ամէն բռնաւորութեան դէմ,—տանը ճնշումեմ, հալածումեմ, ոչնչացնումեմ, մեռցնումեմ ինձ շրջապատող կեանքը: Դուրսը ես հոմբերողեմ դէպի ամէն համոզմունք,—տանը միակ համոզմունքը, որ ճանաչումեմ,—իմ սեպհական համոզմունքս է...:

XIII

Տանը ոչ ոք չէ տեսնում մեզի...ուրեմն հալածենք, ճնշենք, բռնադատենք, հայհոյենք, անձնապաշտ լինենք մինչև խելագարութիւն, հռոմէական պապի պէս տանք մեր ոտները պաչ անելու... ամեն անհատական միտք ոտնակոխ անենք...մեզ ոչ ոք չէ տեսնում,—մենք տանն ենք:

XIV

Կարծեմ Սօկրատը ասել է. «ես միայն մի բան գիտեմ,—այն է, որ ոչինչ չ'գիտեմ»: Ընդհակառակն նոքա կարող են իրանց յետագայ խօսքը վերաբերել. «ես միայն մի բան չ'գիտեմ,—այն է որ ոչինչ չ'գիտեմ»:

Եւ սա միակ պատճառն է, որ տգէտ մարդը միշտ համոզված է, որ նա ամեն բան գիտէ:

XV

Եթէ նոցանից մինի ձեռքը ընկնի այդ գրվածը, նա ի՞նչ պիտի ասէ..: Դու հերքեցիր ամեն բան, կ'ասէ.....գոնէ պատուիր մի բան...այն է անցեալը:

XVI

«Դուք մեզանից պահանջումէք պատիւ դէպի անցեալը, պատասխանումեմ ես...: Շատ գեղեցիկ...: Ուրեմն տուեցէք մեզ իրաւունք ձեզանից պահանջել պատիւ դէպի ապագան:

XVII

Անցեալը նոցա էր պատկանում, նոքա էին կառավարում հասարակութիւնը, նոքա էին ուղղութիւն տալիս հասարակական կարծիքին, նոքա էին խաղում գլխաւոր դեր, նոքա էին գործող անձինք...: Բայց անցեալը անցաւ...: Ապագան մեզ է պատկանում,—նոքա ոչ մի միջոցով չեն կարող յափշտակել նորան մեր ձեռքերից: Նա մեզ է պատկանում: Ինչ որ նոքա էին, մենք ժամանակով կ'լինենք:

Նոքա պատիւ են պահանջում իրանց համար,—որովհետև նոքա անցեալ են,—իսկ մենք պատիւ ենք պահանջում մեզ համար,—որովհետև մենք ապագայ ենք:

XVIII

Ինչ կամենան ասեն, ինչ կամենան անեն,—ապագան մեզ է պատկանում: Նոքա մեր ձեռքերից չեն կարող խլել նորան: Նա մեզ է պատկանում, իր բոլոր առաջադէմ ձգտումներով, իր իրաւունքներով...:

Այդ իրաւունքներից մինը պիտի լինի և այն, որ մենք նոցա ամեն արած գործերը պիտի քննադատենք, օգուտ քաղելով թէ նոցա պակասութիւններից, թէ արած սխալներից, որ կարողանանք նոցա ենթարկելու ապագայ սերունդների հասարակական դատաստանին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՆԻՒԹԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ:

Առանց հարստութեան չը կան ազատ ժամեր, առանց ազատ ժամերի չը կայ գիտութիւն (Бокль):

Ամէն ժամանակ, երբ մենք սկսում ենք քննողական աչքով նայել և անաչառական մտքով հետազօտել մեր ստորին ժողովրդի դրութիւնը, մեր աչքի առաջը դաս է դաս անվերջ հանդէս են գալիս նրա այն դժուար բժշկելու բարոյական վէրքերը, որոնք նրան սեպհական չեն,—որոնք բնութիւնը չի տուել նրան. այլ զանազան պատմական և հասարակական հանգամանքներն են, որոնք պատճառ են դառել դրան այն տեղ հասցնելու: Թէև ստորին դասի ժողովրդի վէրքերը շատ են բայց, մեր կարծիքով, դրանք միայն մի աղբիւրից պէտք է դուս եկած լինին,—այն է աղքատութիւնից, որ հիդրայի պէս ամում է և զանազան ճիւղեր է տալիս.—տգիտութիւն, գողութիւն, աւազակութիւն, պոռնկութիւն և այլն, որոնք՝ նմանապէս ամելով, տալիս են հազարումի ճիւղեր...և վերջապէս մեռցնում են մարդի մէջ մարդկային սրբազան յատկութիւնները և հասցնում են նրան անբան կենդանիների աստիճանին: Այսպիսի տիպեր կեանքը մեզ ամեն օր ցոյց է տալիս:

+

Սրանից հարցը ինքն ըստ ինքեան է առաջ գալիս, թէ ինչով կարելի է ստորին դասի ժողովուրդը բժշկել այդ վէրքերից,—այն է նրա աղքատութեան մէջ գտող տարրերի առաջը առնուլ: Խնդիրը բարձր խնդիր է և դրա վերայ կանգ առնելը և մտածել հարկաւոր է: Բայց գիտէք թէ ամեն ժամանակ ի՞նչ են մեզ առաջարկում այդ ծանր խնդիրը վճռելու համար մեր գործին հարևանցի նայող գիտնականները: Դրանք իսկոյն մեզ առաջարկումեն ուսումնարաններ: Դրանք ասումեն «պարոններ, քարոզեցէք տգէտ ժողովրդին, որ ամեն տեղ շինեն ուսումնարաններ, այն ժամանակ երբ ամեն տեղ բաց կանեն ուսումնարաններ, շուտով լուսաւորութիւնը կը տարածվի տգէտ ժողովրդի մէջ և նա կ'ազատվի իրան ամեն կարիքներից": Այսպիսի առաջարկութիւններ միշտ հեշտ է դրել, մանաւանդ հեշտ է ասել, բայց գործնական ձևով այդպէս չէ: Այդ պարոնները, քարոզելով ուսումնարաններ, ոչ մի անգամ չեն կամեցել առաջարկել հաստատ միջոցներ և միշտ մոռացել են, կամ չեն ուզեցել իմանալ, որ ուսումնարանն էլ ինքն ըստ ինքեան ազատ չէ, նրա գոյութիւնը կախված է ուրիշ հանգամանքներից և ուրիշ գործիչներից,—ժողովրդական ուսուցիչներից, իրան բուն նշանակութիւնովը և մանաւանդ ժողովրդական հարստութիւնից,—այն գործիչներից, առանց որոնց չի կարելի ոչ մի ուսումնարան շինել և ոչ էլ շարունակել իրան նշանակութիւնովը:

+

Հիմա ես հարցնումեմ, կա՞ն արդեօք այդ միջոցները, թէ ոչ: Թող առաջ գանվին և առաջարկվին այդ միջոցները և հիմունքները, որոնք կարող են անխախտ պահպանել ուսումնարանները և անվնաս շարունակել ժողովրդական սրբազան կրթութիւնը և այն ժամանակ քարոզեն ստոր դաս ժողովրդին «ուսումնարաններ, ուսումնարաններ և միշտ ուսումնարաններ" (Հայկական Աշխարհ. № 9—10—11—1870 թուի):

+

Բայց դեռ լսելու է արդեօք ժողովուրդը այդ լոկ խօսքերին, այդ օդային բառերին:

—Ոչ, դրականապէս պատասխանումեմ ես:

— Ինչո՞ւ, հարցնում է ընթերցողս:

—Որովհետև „սոված փորիս ուսումն էր պակաս" ասում է ժողովուրդը: Լսեցէք նմանապէս, և տեսէք թէ ինչ է ասում եւրոպական երևելի գիտնականներից մինը: «Առանց հարստութեան չը կան ազատ ժամեր, առանց ազատ ժամերի չը կայ գիտութիւն...: Քանի որ ամեն մինը (մարդը) հարկադրված է ժողովել ամեն միջոցներ, որոնք հարկաւոր են նրան ապրելու համար, նա ոչ ժամանակ ունի և ոչ ցանկութիւն բարձը պարապմունքների համար...: Ասիայում քաղաքականութիւնը սահմանափակվեց այն ընդարձակ գօտիի մէջ, որտեղ դեսերի հոսանքով ոռոգուած երկիրը ապահովացնում էր մարդի հարստութեան ամենահարկաւոր մասը, առանց որի անկարելի է մտաւորական զարգացման սկզբնաւորութիւնը» (Бокль. — Исторія Цивилизаціи въ Англіи):

Ապահովացած է արդեօք մեր ժողովուրդը իրան առօրեայ կարիքներով, ունի՞ արդեօք նա հարստութիւն և ազատ ժամեր, որ կարողանայ պարապել մտաւորական զարգացմամբ, թէ դեռ նա հացի կարօտ է:

Եթէ մենք հեռու դնենք մեր քաղաքաբնակ ժողովրդի վաճառական դասը, էն ժամանակը մենք միայն մի պատասխան ունինք տալու,—ոչ.—ստորին դաս ժողովուրդը գտանվում է մեծ պակասութիւնների մէջ, ամեն տեղ նկատվումեն աղքատութեան նշոյները և հացի կարօտութիւնը*): Իսկ մեր վաճառական դասի մի քանիսների հարստութիւնը, ոչ թէ պարծանք կարելի է համարել, այլ մինչև անգամ ՀԼասակար: Տեսէք թէ ինչպէս: Մի քանի քաղաքացի հարուստ վաճառականներ գումարելով փողը մի տեղ, ոչ թէ գործ են դնում արդիւնաբերութեան համար, այլ խեղճերին հարստահարութեան (эксплоатація) համար: Այս հարուստ վաճառականները սկսումեն ծծել իրանցից ցածր վաճառականներին, էս վաճառականներն էլ իրանցից ցածրերին, և սրանք էլ իրանց կարգով ծծումեն ստոր դաս ժողովրդին—քաղաքացի արհեստաւորներին և գիւղացի երկրագործին: Վաճառականութիւնը դառնում է հարստութեան սիստեմա: Մինը միւսին ծծում է,—վաճառականութիւնը ծծում է արդիւնաբերութեան: Պէտք է ասելուն պէս. „մինը, Արութիւն աղէն խրխնջում է, իսկ միւսը Պէտքն և իւր գերդաստանը դառը, դառը լաց է լինում:» Վաճառականները ծծելով հարստանումեն, իսկ աշխատող ժողովուրդը քրտինք թափելով աղքատանում է: Այս աղքատութիւնը գիւղերում հասնում է իրան վերջին աստիճանին: Գիւղը մտնելուն պէս աղքատութեան հետևանքները իսկոյն երևան են դուս գալիս, գետնափոր տուն, ցածր շինած պատեր անկանոն դարսած քարերից, ցախից կամ նոյն իսկ գետինն է կազմում պատը: Կտուրները (երթիկը) ծածկած են հողով, տան յատակը բաց գետինն է և նրա բնակարանը (շատ տեղ) իրան անասնոց բնակարանի մի մասն է կազմում: Փողոցները անկանոն,—լիքն են աղբով. դուն տեսնում ես կանայք, մարդիք մանաւանդ երեխայք բոբիկ, կեղտոտ կամ պատռատած շորերով կամ առանց մի քանի ամենահարկաւոր շորերի, որ անյարմար է այստեղ ասել հայոց բառով, նրա կերածի շատ մասը «ցամաք հացն է իրան ջանը». մսեղէն իրան օրում շատ քիչ է պատահում ուտել, և այլն և այլն: Թող ասեն շատերը՝ թէ էդ ազդային յատկութիւն է, թող ասեն թէ գիւղացին մաքրութիւն չի սիրում և չի ուզում բարւոքել իրան կենցաղավարութիւնը: Թող օպտիմիստներին այդպէս թվի: Բայց մեզ դրա պատճառը պարզ յայտնի է. այդ ամենը աղքատութեան և չքաւորութեան հետևանքներն են:

+

Գիւղացին պարտքի մէջ է ընկած,—մի որ և իցէ անյաջող տարի կամ ուրիշ հանգամանքի համար: Նա պարտք է վերցրել իւր գիւղացի հարուստ հարևանից. կամ գիւղացի վաճառականից, որ նրան ձմեռը փողը տալիս է այն պայմանով, որ գիւղացին աշունքը փողի տեղ վերադարձնի նրան այսքան ցորեն, կամ այնքան եղ, պանիր, գինի, ոչխար, խոզ, ընկոյզ—միով բանիւ ինչ որ նա կ'ունենայ, մեկը երկուսով: Գիւղացին լաւ է հասկանում թէ որքան վնաս է կրում սրանից, բայց ինչ արած, փողը էս ժամանակին գիւղացուն շատ հարկաւոր է, նրան էլ ուրիշ ելք չ'կայ: Այսպէս դեռ գիւղացին իրան բերքը չի քաղած նա հարկադրած է լինում ոտի վրայ ծախելու: Լաւ, եթէ գիւղացին իրան բերքը վերցնում է անվնաս, էլ նա կ'ապրի ինչ և իցէ կերպով: Բայց երբ պատահում է մի որ և իցէ անյաջող դիպուած, որ անհրաժեշտ է, երբ կամ բուսային բերքն է փչանում կարկուտից, անձրևից, երաշտութիւնից, կամ ցաւն է կոտորում անասունները, էն ժամանակս վայն գալիս է գիւղացու գլխին: Նա ընկնում է յաւիտենական պարտքի մէջ, տոկոսիքը դալիս է տոկոսիքի վերայ, նա միշտ աշխատում է պարտքը տալ, բայց նրա պարտքին վերջ չ'կայ, նա ընկնում է յուսահատութեան և յաւիտենական աղքատութեան մէջ.—նրա ճակատին արդէն կնքած է աղքատ ճակատագիրը: Ուրախութեան օրերը նրանից հեռանում են, տխրութիւնը, խոնարհութիւնը (հարուստների առաջ),—ուրեմն ստրկութիւնը նրա մէջ թագաւորում է: Նա օր ու գիշեր մտածում է միայն նրա վերայ, թէ ինչպէս ազատվի իրան պարտքից: Թէ և նա միշտ տալիս է պարտքը, բայց անկանոն տոկոսիքները անհամեմատ դիզվում են դրամագլխի վերայ: Ընթերցող, ի՞նչ ես կարծում ուր է ուղարկում կամ կ'ուղարկէ գիւղացին իրան տասը տարեկան որդին: Թող մեր ուսումնարաններ քարոզողները ասեն, պէտք է ուղարկէ ուսումնարան, որ կրթվի ուսում առնի: Շատ լաւ, ես բոլորովին համաձայն եմ նրանց հետ, թող ուղարկէ ուսումնարան, որ կրթվի ուսում առնի: Բայց գիւղացին այդպէս չի մտածում. նա ուսման վերայ մտածելու ժամանակ չ'ունի, բնութիւնը իրանը վերցնում է և նա, ասելով „քաղցած փորիս ուսումն էր պակաս», իրան որդին ուսումնարան չի ուղարկում, նա նրան շինում է յաւիտենական ստրուկ: Խեղճը իրան որդին ծառայ է տալիս տարեն 5—10 մանեթի:

Թող հիմա մեր պարոնները քարոզեն ուսումնարաններ, ուսումնարաններ, ուսումնարաններ, այն ժամանակ երբ ժողովուրդը օրէց օր աղքատանում է:

Ուրեմն ուսումնարաններ հարկաւոր չի՞ն, գուցէ կ'շտապի եզրափակել նախագուշակ ընթերցողս: Բայց առ այժմ փոխանակ պատասխանելու, մենք թողնում ենք նրան ազատ նախագուշակութիւն անել:

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

I

Որովհետև ժամանակը այնպէս է պահանջում, որ մարդիկ սիրումեն պարզ խօսակցութիւն, քան տրամաբանօրէն բանաստեղծութիւն. սիրում են իրականը քան երևակայականը. ուստի սկսենք պարզ խօսակցութենով արտայայտել մեր ընթերցողների համար դեռ այս կարճ ժամանակվայ տեսութիւնը:

Ես, որ Շամախում մնուած եմ, և կեանքիս մեծ մասը այն տեղ անցուցած, անկարելի էր, որ դոնէ չը յիշէի մի երկու խօսք նորա վերաբերմամբ: Շամախին, ուր բնութիւնը համարեա թէ միշտ կենդանի է լինում իւր զարդարանքովը, որին կը վկայեն շատ երկիրներ մեր եկողները անգամ, մի նախանձելի քաղաք էր իւր ամեն մի բարեմասնութենով մինչև 1859 թուականը, և յուսալի, որ նա ժամանակին կորագլուխ չէր մնալու իւր ընթացքի մէջ թէ մտաւոր թէ բարոյական և թէ առևտրական կողմանէ: Սակայն, գետնաշարժը, որ 59 թուականից սկսած մինչև ներկայ տարիս իմ կեանքիս մէջ տեսանումէի յաճախ, երբեմն սաստիկ, երբեմն հանդարտ, այս տարի յունվարի 16-ին բոլորովին թշուառացրեց քաղաքի բնակիչներին, մանաւանդ Հայերին, իւր սաստկապէս ներգործութեամբը: Շամախին դեռ չը բժկուած իւր հին խոցերից, կրկին ցաւի վերայ ցաւ. աւելացաւ: Այժմ թէ հարուստ թէ աղքատ համարեա մի գրութեան մէջ են: Նա, որ կառավարվում էր անչարժ կալուածներից շահ ստանալովը, այժմ չունի այդ կալուածը, նա կործանված է տեսնում դորան, և ցամաքած իւր ապրուստի աղբիւրները: Տեղացի վաճառականը փոթորկի մէջ է տեսնում իւր վաճառականական գործերը:

Ընկերութիւնները թէ դրադարանի և թէ օրիորդաց ուսումնարանի դադարած են ամեն մի գործառնութիւններից: Օրիորդաց ուսումնարանի կանանց ընկերութիւնը, որոյ սկզբնապատճառ եղել է

*) Երևանու նահանգը թէև հարուստ նահանգներից մինն է, բայց տեսէք, թէ ինչ է գրում „Մշակի" թղթակիցը: (Մշակ № 10 1872).

Մարդասիր. Ընկ. Նախագահ Մոլա. Զորապետանցը, դեռ չը բարձրացրած իւր գլուխը, դեռ փոքր ինչ մխիթարութիւն չը տեսած իւր արժանավայել գործի մէջ, չուտով վհատութեան մէջ ընկաւ։ Դրադարանի բանալին, քրտինքով վաստակած դրամանքը, զանազան նեղութիւններով ձեռք բերած տուրքը և նուէրքը արդէն լքուած ընկած են աստու անդ անտէրունջ։

Թանդութիւնը ամէն իրեղէնների ճնշումէ բնակիչներին, որոնք ստիպուած իրանց փլատակների տակից ձեռք բերած կահ ու կարասիքն անդամ տանում վաճառումեն, չատերն ամօթից հարկադրուած յանձնումեն այդ մի տաճկուհու կամ մի տաճիկ մարդու խղճմտանքին, որ տանէ վաճառէ, և վաճառվածի գինը բերէ, որով դէթ կարողանան պահպանել իրանց զաւակները քաղցածութիւնից կամ մերկութիւնից։ Ցուրտն էլ, փառք Աստուծոյ, որ այս տարի աչքաբաց է եղել, իրան պարտականութիւնից դուրս է գալիս։ որքան զօրութիւն ունի, թափումէ այնտեղ։ Շատերը աչքաթող արած իրանց եղած-չեղածը, իրանց ընտանիքն տանումեն ուրիշ քաղաքներ, չընայելով քրէէի թանդութեանը, կամ ցրտի սաստկութեանը։ Մի կողմից մի և նոյն է նորա համար թէ Շամախում թէ դուրս անապատում, պատճառ, քաղաքումն էլ ըստ մեծի մասին դրսում փլատակների մէկ անկիւնումն է կառավարվում խղճալին։

Արդէն գլխաւորապէս Հայերից մեծ մասով թափառում տեղափոխումեն ուրիշ քաղաքներ ապրուստ հայթհայթելու։ Թափառողներից մէկին էի և ես։ Մեծ քանակութիւնով Բագու էլն տանում իրանց ընտանիքը։ Ճանապարհում ընտանիք և փոքրիկ կաթնակեր մանուկ ճանապարհորդների նեղութիւնները պակաս չէին քան Շամախում չարժի ժամանակը, պատճառ, չատերի սայլերը կոտրատված վեց օրով դուրս ձիւնի բուք ու բուրանի մէջ էինք տեսնում։ ոմանց սայլորդները գինով կամ օղիով թմրաց ճանապարհից չեղուած ցրտի սաստկութեանն էլն յանձնել իրանց ճանապարհորդներին։

Ցուսալի է, որ Բագուցի Հայերը իւրանց վրէժատցած ու թշուառացած Շամախեցի եղբարցը կընդունին սիրով և քաղցր աչքով կը նայեն նոցա վերայ իբրև իրանց հարազատ եղբարց։

Բագու մտած՝ օրից սկսած հեսաբրքրութիւնս, չարժեցս որ դնամ տեսնեմ տեղական Հայոց օրիորդաց և տղայոց ուսումնարանները։ Շնորհակալ եմ, սիրով ընդունեցին մեզ մեր բաբեկամները, որոնք աշխատումէին մեզ մոռացնել մեր թէ Շամախում չարժի պատճառաւ և թէ ճանապարհում կրած նեղութիւնները։ Կարծիք չը կայ, որ լրագրող ընթերցողները լսած կը լինին Բագուայ դէպի յառաջադիմութիւնը չարժառիթների մասին *)։

ՆԵՐԲԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երևանից ստացած մի նամակից յետագայ տեղեկութիւններ ենք քաղում. „Երևանի տղայոց հոգևոր դպրոցը անմխիթար դրութեան մէջն է, ժողովուրդը անտարբեր և բոլորովին սառնասիրտ դէպի այդ հիմնարկութիւնը։ Երևանը ունեցել է թանդարան, բայց այժմ ննջումէ քաղցր քնով։ Երևանը ունի Հայ օրիորդաց դպրոց. բայց անուամբ միայն“։

—

Նոր Նախիջևանից հաղորդումեն մեզ, որ փետրվարի 26-ին քաղաքի Հայ թատրոնասէր երիտասարդները և օրիորդները մի Հայերէն ներկայացումն տուեցին յօգուտ վնասված Շամախու բնակիչների։ Այս խաղի զուտ եկամուտը 550 ռուբլի եղաւ որ և ուղարկվեցաւ մարտի 7-ին Եկատերինապլվի գաւառապետին մի խնդիրքով հարկաւոր անօրէնութիւն անել, վնասված Շամախու ազգայիններին այդ գումարը հասցնելու համար։

—

Փետրվարի 16-ին Ս. Պետերբուրգի դատաստանական պալատը քննումէր աղնուական Նիկոլայ Գօնչարովի գործը, որը մեղադրվումէր տէրութեան դէմ ապստամբական բովանդակութեան գաղտնի գրութիւններ տարածելում. գրվածների նպատակն էր գրգռել հասարակութիւնը տէրութեան դէմ։ Այդ գրվածները պարբերական էին և ունէին „կախարդ“ անունով վերնագիր։ Գօնչարովը մեղադրվումէր նմանապէս որ նա ուրիշի անցաթղթով էր ապրում։ Գաչտպանը պ. Ուտինն էր։ Վճռվեցաւ Նիկոլայ Գօնչարովին, 23 տարեկան, զրկել իր բոլոր քաղաքական իրաւունքներից և դատապարտել Սիբիրիայի հանքերի մէջ աշխատանքին և այնուհետև Սիբիրիայի մէջ մշտնջենական կեցութեանը։

—

*) Նամակի չարունակութեան մէջ կլսուվի մանրամասնաբար Մարդասիրական ընկերութեան գործունէութեան վերա։ Խմբ։

Լսվումէ որ Թիֆլիսի տանտէրերը և բնակիչները սկսումեն մտածել և խօսել քաղաքի մէջ ջուր բերելու և գազի լուսաւորութիւն մտցնելու վերա։ Բայց Թիֆլիզեցիները դեռ ևս չեն վճռել այդ երկու ձեռնարկութենից որին նախապատութիւն տան, որովհետև չը գիտեն դեռ ևս որը նոցանից աւելի խօտանումէ նիւթական շահ։— Ցայտնի է, թէ Թիֆլիսը զրկված է ջրից, թէ մինչև այժմ բնակիչները դործ են ածում Կրի կեղտոտ ջուրը որը ձիաների չալակ տուած թուլուխներով է բերվում, թէ այդ նահապետական միջոցը թանդ է նստում, թէ փողոցների և դաւիթների վերա և տների մէջ ջրի պակասութիւնը առաջացնումէ առողջապահութեան վերաբերութեամբ ամենավնասակար հետևանքները։ Ցայտնի է նմանապէս, որ մի բաղմամարդ քաղաքին ջուրը խնամել նշանակումէ փրկել նորան բազմաթիւ հիւանդութիւններից։— Բայց դուցէ գազի լուսաւորութեան ձեռնարկութիւնը առաւել մեծ շահ է խօտանում գործի բաժանորդներին քան թէ ջուրը...։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՋԻՍԷՊՊԷ ՄԱԶՋԻՆԻ

Նա ծնվել է Ջենովա քաղաքի մէջ 1805 թ. յունիսի 28-ին։ Նորա հայրը բժիշկ էր, իսկ իր քաղաքական համոզմունքով պատկանումէր ժողովրդապետական կուսակցութեանը։ Երիտասարդ Մաձձինին նուիրեց իրան իրաւաբանական ուսմանը և մտաւ Ջենովայի համալսարանը։

Պէտք է յիշենք ինչ դրութեան մէջ էր գտնվում Իտալիան այդ ժամանակին, այսինքն քսաներորդ թուականներում։

Իտալիան բաժանված էր փոքր մասերի. Վենէցիա և Լոմբարդիա պատկանումէին Աւստրիային, Տոսկանա և Պարմա դքսութիւնները ենթարկված էին Աւստրիայի ազդեցութեանը, Նէապոլի թագաւորութիւնը նմանապէս, Հռոմը տիրապետած էր մոլի կաթոլիկ կղերով. որը աշխատումէր շրջապատել Ս. Հօր պատկանած երկիրը մի անյաղթելի չինական պատով, ամեն մտաւոր շարժման դէմ։ Պիէմոնտ թագաւորութիւնը գտնվումէր Կարլ-Ֆելիքս թագաւորի կառավարութեան տակ, որին ժողովուրդը անուանում էր Կարլ-Ֆերոչէ (կարլ-դաղան) և որ նուիրած էր հեշտասիրութեանը ու անգործութեանը, մարդը որ զուարճութիւնների, կանանց սեռի, և թատրոնի յետևից էր ընկած և որ կրկնումէր իր սիրած խօսքը „ես նորա համար թագաւոր չեմ, որ չարչարվում ժողովրդիս համար“։

Այդ դրութեան մէջ էր գտնվում Իտալիան։ Նոր սերունդը թուլացած էր և բարոյական ոյժ չունէր, ամեն տեղ տիրումէր բռնաւորութիւնը, իտալական հին դասական գրվածները արգելված էին, նոր գրականութիւնը սաստիկ ցէնզուրային էր ենթարկված։ Երկրի արդիւնաբերութեան եկամուտը արգելվումէր խիստ և չափից դուրս բարձր մաքսով։ Վաճառականութիւնը ամեն քայլի վերա արգելքներին էր պատահում։

Հասկանալի է, որ այդ թէ բարոյապէս, թէ նիւթապէս ճնշված դրութեան ժամանակ վառված, կրակոտ երիտասարդութիւնը հետևումէ բնական զգացմունքին գաղտնի կերպով ընդդիմադրութիւն անել ճնշող տարրի դէմ։ Երիտասարդութեան մեծ մասը անբարոյականութեան մէջ էր փթում և թուլացած էր մարմնապէս։ Պիէմոնտի թագաւոր Կարլ-Ֆելիքս զուարճութեան մէջ կեանքը անցնելով, սիրումէր միշտ կրկնել՝ „ինձ լինչ է հարկաւոր զօրք պահել իմ հպատակներից,—Աւստրիան բաւական զօրք է պահում, և թէ իրան թէ ինձ սորանով ապահովացնումէ։

Մաձձինին համալսարանը մտաւ երբ իր հայրենիքը այդ դրութեան մէջ էր գտնվում։ Նա յաճախակեցաւ իր հայրենիքի միութեան և նորան օտար լուծից ազատելու ցնորքով։ Այն ժամանակ այդ դաղափարը դեռ ևս ցնորք էր։ Նա որպէս անդամ մտաւ մի ուսանողական ընկերութիւն, սկսեց գրել տեղական լրագրութեան մէջ կրիտիկական յօդվածները, գլխաւորապէս «Indicatore Genovese» լրագրում։ Յետոյ երբ այդ լրագիրը արգելվեցաւ «Subalpino» և «Antologia» օրագիրներում։ Այդ տեսակ յօդվածների թւում իր վերա ուշադրութիւն դարձրեց „Դանտէի հայրենասիրութիւն“ անունով յօդվածը։ Երեսուներորդ թուականներում նա անդամ է դառնում Կարբոնարի անունով գաղտնի ընկերութեան և ուղարկվում է որպէս նուիրակ այդ ընկերութեան Տոսկանա գքսութիւնը նոր անդամներ որսալու համար։

Իր հայրենիք վերադարձած, նա դաւաճանվում է իր մի ընկերոջ ձեռքով, քաղաքական քննութեան տակ է ընկնում և բանտարկվումէ Սավոնա բերդում։ Այդտեղ տեսնելով Կարբոնարի ընկերութեան թուլութիւնը, նա կազմումէ մի նոր գաղտնի ընկերութեան նախագիծը։ Երբ բանդարկութիւնից յետոյ նա ազատվումէ հայրենիքից, նա անցնումէ Ֆրանսիա և այդտեղ Լիոն քաղաքում հրատարակումէ իր առաջին քաղաքական գրվածը „Ռիմինիի գիշեր“ անունով, որի նիւթը առած էր Ռոմանյա գաւառում 1831 թ. պատահած ապըստամբութիւնից։ 1832 թուին նա վերջապէս Ֆրանսիայի Մարսէյլ քաղաքում հիմնումէ մի նոր գաղտնի ընկերութիւն իր հայրենիքը ազատելու նպատակով, որի անունը դնումէ „Մանուկ Իտալիա“։ Այդ ժամանակից սկսած Մաձձինին անցնում է մի երկրից միւս երկիրը, թէև մեծ մասամբ Լոնդոնումն է լինում, որտեղ մին միւսից յետոյ երկու պարբերական թերթ է հիմնում, «L'Apostolato popolare» և «L'educatore» (1843)։ Նա օտար երկիրներից կամ առաջնորդումէ Իտալիայի մասնաւոր ապստամբական շարժումներին, կամ հրատարակումէ քաղաքական բովանդակութեան գրվածները։ Մի բան ուշադրութեան արժանի է, որ այդ մարդը միացնումէր իր մէջ երկու ծայրայեղ ուղղութիւն. մի կողմից յեղափոխական, որը իր նպատակին հասնելու համար բոլոր յոյսը նոր սերունդի վրա էր դնում, — միւս կողմից վերացեալ կրօնական դաղափարներից տիրապետած տարրին էր դիմում իր հայրենիքին օգնութիւն հասցնելու համար, նորա բարոյական և քաղաքական վերանորոգութեան գործի մէջ։ Այդ հակասութեան օրինակ մեզ լինի Պիոս IX պապին 1847 թուին նորա ուղարկած թուղթը, որով նա պապին հրաւիրում է հաւատալ և իրագործել Իտալիայի միութիւնը։ Ուրեմն Մաձձինու պէս ժողովրդապետական հանճարը կարողացաւ խաբվել պապական աթոռի վերա նստած աբեղայից իր առաջին ժամանակներում, ցոյց տուած աղաւամոութիւններով և նորա խոստացած վերանորոգութիւններով։ Նա շտապումէ Փարիզ 1848 թ. յեղափոխութիւնից յետոյ և կազմում է Իտալիայի ազատութեան համար մի ընկերութիւն ազգութեան և ոչ թէ հասարակապետութեան սկզբի անունով։

Իտալիայի միութեան ժամանակի առաջ Մաձձինու դերը նշանաւոր էր, նա առաջնորդում էր հեռուից Իտալիայի ամեն յեղափոխական շարժմանը, որոնցից ամենադլխաւորներն էին 1852 թ. Մանտուա քաղաքում, 1853 թ. Միլանո, 1857 թ. Ջենովա, և այլն։ Բայց նորա ազդեցութիւնը կարծես, նուազվումէ, երբ 1859 և 1860 թուականներին Իտալիան Ֆրանսիայի օգնութեամբ սկսում է պատերազմ ազատութեան համար։

Մինչև 1866 թ. Մաձձինին դատապարտված է լինում իր հայրենիքում մահու պատժին։ 1866 թ. նորան ներվում է իտալական տէրութիւնից նորա պատիժը և նորա ամբողջ գրվածները (12 հատոր) այսուհետև հրատարակվումեն Իտալիայում։

Այդ ժամանակից սկսած Մաձձինին կարծես յետ է քաշվում քաղաքական գործունէութիւնից, և այլ ևս չէ հետևում Եւրոպայի յեղափոխական շարժմանը։ Նա կարծես իր լռութեամբ յայտնումէ, թէ նորա դերը կատարվեցաւ։ Նա, կարծես, այլ ևս չէր հասկանում վերջին ժամանակի Եւրոպայի շարժումը։ Մօտ մի տարի իր մահից առաջ նա հրապարակապէս հերքեց իր համակրութիւնը դէպի Ինտերնացիոնալ աշխատողների ընկերութիւնը։

Բայց եթէ Մաձձինին լոկ իր գրվածներով և գործունէութեամբ չը կարողացաւ հաստատել Իտալիայի միութիւնը, դարձեալ անկարելի է հերքել այն մեծ ազդեցութիւնը, որ նա ունեցաւ, յարուցանելով իր հայրենիքի մէջ ազգասիրական զգացմունքը և զրդռեց երիտասարդութիւնը դէպի գործերութիւնները։

Երբ մարտի 10-ին ստացվեցաւ նորա մահի լուրը իտալական պատգամաւորների ժողովում, ամբողջ պարլամենտը, զանազան կուսակցութիւններից բաղկացած, միացաւ մի զգացմունքի մէջ, որ յայտնի հրապարակապէս երևելի մարդի մահի պատճառով իր խոր սրտի ցաւակցութիւնը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Սաքսոնիայի պատգամաւորների ժողովի նիստում, փետրվ. 28-ին, վճռվեցաւ, որ հոգևորականները չը պիտի մասնակցին ուսումնարանների խորհրդի նստերին։

— Գերմանական „Volkszeitung“ կղերական լրագիրը ասումէ, որ ներքին գործերի նախարարութեան հրամանով արգելվեցաւ Եզուիտներին և ուրիշ օտար միաբանութիւններին բարձր-Սիլէզիայի գաւառի մէջ դեռևս մնալու։

— Գերմանիայում մինչև այժմ դերի բռնված Ֆրանսիացի զինվորականների մեծ մասին նորերում թոյլ տվվեցաւ վերադառնալ իրանց հայրենիքը։ Միայն նոցանից քիչ մասը չարժանացաւ դեռ ևս Ֆրանսիա վերադառնալ իրանց վաս վարմունքի պատճառով դերութեան ժամանակ։

— Իրլանդացի Օ'Կոնոր երիտասարդի փորձը Անգլիայի թագուհուն սպանելու, առաջին օրինակ չէ այդ տեսակ չարագործութեանը Անգլիայում։ Վիկտորիա թագուհու կեանքը արդէն չորս անգամ վտանգի մէջ է եղել։ 1842 թուին երկու անգամ փորձ է եղել նորան սպանելու։ Այդ էր, որ ստիպեց հանգուցեալ Ռոբերտ Պիլ մինիստրին պարլամենտի մէջ առաջարկութիւն անել, որ թագուհու կեանքին ձեռնամուխ լինելու յանցանքը պիտի պատժվի, կամ 7 տարվայ աքսորանքով կամ 3 տարվայ բանդարկութեամբ։

— Իսպանիայում հալածումեն այժմ քրիստոնեաներին։ Ասումեն, որ Նագասակի քաղաքում մինչև 2000 քրիստոնեայ դատապարտված են մարտիրոսական մահին։

— Անգլիական „Observer“ լրագիրը կարծում է, որ Ամերիկայի վերջին պատասխանը Էլբէմի խնդրի վերաբերութեամբ դրական կարող է լինել, որ բարեկամական յարաբերութիւնները երկու երկիրների մէջ կը չարունակվին։

— „Մշակի“ կարդացողները երևի յիշում են Աղրիանոպոլի գաւառապետ Իրֆան փաշայի վարմունքը Հրէաների վերաբերութեամբ։ Այժմ Կ. Պոլսի „Մասիս“ լրագրում կարդումենք յետագայ տողերը։ „Տրապիզոնի կուսակալ Էսատ Մուխլիս փաշան Աղրիանոպոլոյ կուսակալ անուանեցաւ փոխանակ Իրֆան փաշային։“

— Ռուս լրագիրներում կարդումենք, որ Զվիցերիայի մէջ գիտեղված Լեհացիները ուզեցին նորերում Լեհաստանի բաժանման տարեդարձը։ Գերմանացիների թւում ուշադրութեան արժանի էր պրոֆէսոր Կինկել։ Ճառեր կարդացվեցան Լեհաստանի վերականգնութեան վերա։

— Գերմանիայի և Ֆրանսիայի մէջ կապվող փոստային յարաբերութիւնների պայմանները իրանց զօրութիւնը կը ստանան ներկայ տարվայ ապրիլի 19-ից (մարտի 1-ից)։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Դաշտամուր-աղի, նրա որդկերանց և եղբօր որդկերանց գործը։

1872 ամի փետրվարի 16-ին Թիֆլիզի դատաստանական պալատում (Սուդէրնի պալատում) քննուեցաւ աստիճանաւոր Դաշտամուր-աղա-Մահմէդ-աղա-օղլի Ղասումովի, նրա որդկերանց Մահմադ և Աստան և եղբօր որդկերանց Մանսուր և Ղասում-Օսման-աղա-օղլի Ղասումովի և Սէրալ գիւղի բնակիչ Մանսուր-Ահմէդ-օղլի (դարդի-օղլի) քրէական գործը։

Դատապարտուածներին պաշտպանումէր պ. Լինէվիչը, որի գանգատի պատճառով Օկրուժնոյի Սուդի վճռի վրա Սուդէրնի Պալատին անօրինուած էր այդ նիստը գործը վերաքննելու համար։

Դատապարտուածները մեղադրումէին Օկրուժնոյի Սուդի վճռի զօրութեամբ այն յանցանքում, որ դատապարտուածները պահել էին Վարանցովսկիաբնակ Ֆէօդորովից և Վասիլէվսկա գիւղի բնակիչ Ժարինից և Գլազովից զանազան կողոպտած իրներ։

Գործի պարունակութիւնն այս էր գլխաւորապէս.

Գիշերը, 15 յուլիսի 1870 ամի Ֆէօդորովից և Սարգիս Յակոբովից Բուրդուբուլաղ անուանուած տեղից գողացել էին (յայտնի չէ ինչ մարդիկ) երեք եզը։ Լսելով ուրիշներից, թէ գողացած եզները տեսնողներ են եղել Սարալ-դարա ասուած տեղում, Ֆէօդորովը և Յակոբովը, հաւաքելով 10 մարդ Վարանցովսկա գիւղից գնումեն դէպի Սարալ-դարա։ Չը գտնելով այն տեղ իրանց կորած ապրանքը, նորա միւս օրը՝ ձորի բերանում, ժայռերի մօտ, քարերի մէջ, տեսնումեն մէկ վրան և նրանից մօտիկ ձիաներ, որի մէկի վրա նկատումեն ռասձև թամբի եարաղ։

Կասկածելով, որ այդ ձին պիտի գողացած լինի, Մալականները (Վարանցովսկիաբնակիչները) բռնումեն այն ձին և դիմումեն դէպի վրանը, որի մօտ և մէջը տեսնումեն տասը զինուորված թուրքեր տաճկի հագուստով։ Մալականների մօտենալու պէս թուրքերը յարձակվումեն նրանց վրա և կամենում են յետ խլել բռնած ձին։ Էն ժամանակ Ֆէօդորովը յայտնում է իր ընկերին, որ այդ թուրքերը այն աւազակներն են, որոնք անցեալ տարի կողոպտել են նրան և ուրեմն ըզգուում է, որ կասին նրանց թոկերով։ Մալականները յարձակվումեն թուրքերի վրա և կապումեն նրանցից երեքին թոկերով, միւսները փախչումեն։

Իսկոյն մօտիկ հայլաղից (ամառանոցից) վրա են վազում խանջալները ձեռին Դաշտամուր-աղէն և միւս դատապարտուածները և պահանջումեն, որ Մալականները յետ անեն կապած թուրքերին։ Մալականները հակառակում են պնդելով, որ նայ

մարդիկը կասկածաւոր են, որովհետև գողնովի ձի ունեն իրանց մօտ։

Սրանից յետոյ Դաշտամուր-աղի հրամանով միւս թուրքերը յարձակվումեն Մալականների վրա և խանջալներով կտրատումեն կապած թուրքերի թոկերը և հալածումեն Մալականներին կամենալով յետ խլել բռնած ձին և էդ ժամանակ մի քանիներից խլումեն զէնքերը, բայց Մալականները այնուամենայնիւ կարողանումեն փախցնել բռնած ձին։

Այս համբաւը հասնումէ ուեզդնի նաչալնիկին և Լօռու պրիստավին։ Նոքա իսկոյն գնում են յանցանքի տեղը և գտնումեն Մալականների ցոյց տուած վրանը ժայռերի մէջ Դաշտամուրի եայլաղի մօտ։ Վրանում գտնումեն գետնի վրա փռած խալիչաներ, երկու նահալի և մի քանի կտրատած թոկեր, բայց Մալականներին պատահած թուրքերին այնտեղ չեն գտնում։

Այս և ուրիշ հանգամանքները պատմելուց յետոյ դատաստանի զեկուցում անող առաջին անդամը կարդաց դատապարտուածներին տուած վճիռը Օկրուժնոյ Սուդից, որի զօրութեամբ Դաշտամուրաղէն զրկվումէ բոլոր իրաւունքներից ու կայանքից և աքսորվումէ բնակութեան համար Սիբիրիայի հեռու դաւառները, իսկ միւսները զրկվելով նմանապէս բոլոր իրաւունքներից և կայանքից աքսորվում են Սիբիրիայ տաժանական աշխատանքի համար։

Փոքր ժամանակից յետոյ պրօկուրորի օգնական Մ. Ն. Կարպէկան սկսեց մեղադրել յանցաւորներին, իր երկար խօսակցութեան ժամանակ՝ նա դարձրեց դատաւորների ուշադրութիւնը այն բանի վրա, որի վրա հիմնուած պաշտպանը բողոքել էր Օկրուժնոյի Սուդի վճռի վրա Սուդէբնի Պալատը։

„Պաշտպանը իր գանգատի մէջ, բացականչում է պրօկուրորի օգն., զարմանում է որ Օկրուժնոյի Սուդը չէ հաւատացել 13 թուրքերի երդմնական վկայութեանը, որոնք խակապէս հաստատումեն, որ յուլիսի 15-ին Դաշտամուրի ընտանիքից աւել ոչ ոք չէ գտնուել վրանի մէջ"։

„Ես չեմ կարծում, շարունակումէ պրօկ. օգն., որ կարելի լինէր հիմնուել մէկ որևիցէ թուրքի երդմնական վկայութեան վրա···։ Եթէ հաւատայինք 13 թուրքերի վկայութեանցը, ապա պիտի համոզուէինք, որ Մալականները յարձակուել էին Դաշտամուրի վրա նրան կողոպտելու. իսկ իմ չորս տարուայ գործունէութեանս միջոցում՝ այս տեղ ինձ դեռ չի պատահած այնպիսի գործ, որի մէջ դատապարտվում լինէին Մալականները ոչ թէ աւազակութեան, այլ և գողութեան առիթով անգամ։

„Հնարաբար, շարունակումէ պրօկ. օգն., Դաշտամուրը ասում է, որ Մալականները կամենում էին նրան կողոպտել, իսկ նրա որդի Օսմանը պընդումէ, որ ոչ թէ կամենում էին կողոպտել, այլ և կողոպտեցին, խլեցին դատապարտուածներից հրացան, խանջալ, վերառան արկղիկը, որի մէջ կար փող, և այլն։ Եւ միայն այն ժամանակ Օսմանը յարձակուեց իր հօր հրամանով կողոպտողների վրա···"։

Վերջացնելով իր խօսքերը պրօկ. օգն. մեղադրումէ Դաշտամուրին իր ընկերների հետ իբրև աւազակապետների, որոնք պատումեն եղել աւազակների խումբ բերած Տաճկաստանից 1870 թուին աւազակութեան և կողոպտելու նպատակով և այլն։

Պրօկ. օգնականից յետոյ խօսեց պաշտպան պ. Լինէվիչը, որ չը հաշուելով այս գործը հասարակ գործերի կարգում, նա դարձրեց դատաւորների ուշադրութիւնը դէպի Դաշտամուր-աղի զառամեալ տարիքը (70 տարի) և նրա երբեմն օգտաւէտ գրտնուիլը կառավարութեան առաջ, որից վարձատրուած է աստիճաններով և զանազան նշաններով։

Բացատրելով անցքի հանգամանքները, պ. պաշտպանը այն եզրակացութիւնը դուրս բերեց, որ Մալականները յարձակուելով առանց ինչ հիման Դաշտամուր-աղի ոչխարների և ձիաների վրա, անհրաժեշտ պիտի սպասէին դիմադրութեան, որպիսի անցքի հետևանքն է եղել կռիւ և այդ կռվի մէջ Մալականները վիրաւորել են Դաշտամուր-աղի որդուն։ Իսկ ինչ կը վերաբերին 13 թուրքերի երդմնական վկայութեանը, որոնք հաստատումեն, որ այն գիշեր Դաշտամուրի վրանում ոչ ոք չէ եղել բացի Դաշտամուրի ընտանիքը և նրա աղգականները, պ. պաշտպանը նկատում է, որ ոչ պ. պրօկ. օգն. և ոչ ուրիշ ոք իրաւունք չունեն չը հաւատալ, որովհետև այդպիսի կարծիքը երդման դէմ կանոնին անդամ ըմդդէմ։

Վճռուեց. Դաշտամուր աղին, Մահմադ-աղա Ղասումովին, Աղալար-աղա-Օսման Ղասումովին և Մանսուր-աղա Ղասումովին զրկել բոլոր առանձին իրանց պատկանած սեպհականութիւններից և անձնական իրաւունքներից և ուղարկել բնակութեան համար Տօբոլսկի գուբերնիան. Աստան-աղին առանց իրաւունքները զրկելու ուղարկել Սամարսկի գուբերնիան, իսկ Մանսուր-Ահմէդ-օղլուն, զրկելով բոլոր առանձին իրաւունքներից, յանձնել բանտարկեալների բօտին (арестантскія роты) մէկ տարիուկէս ժամանակով։

Այսպիսի վճռի դէմ պաշտպանը յայտնեց դատապարտուածների կողմից անհամաձայնութիւն։

ԹԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մարտի 16-ի երեկոյեան կար կոնցերտ Թիֆլիսի Կրուժոկ անուանված ընկերութեան մէջ։ Ամբողջ կոնցերտում մեր ուշադրութիւնը ամենից շատ գրաւեց օր. Իշխանուհի Ե. Մ. Արգուտինսկուց կատարած երկու սպէնսա. մինը Լիստից փոխադրած Բիզօլէտտо, միւսը Վէբէրի „Concert-Stück"։— Օրիորդի տաղանդը հասարակներից չէ, և պիանօն բոլորովին հպատակումէ նորան։ Մի բան մնումէ միայն ցանկանալ, այն է, որ այդ տեսակ տաղանդները, ինչպէս մեր Հայ-օրիորդի տաղանդը, եկք ունենային մեզանում թէ կատարելագործվելու, թէ արհեստագիտական առաւել զարգացած շրջաններում յայտնվելու, քան թէ մեր նեղ Թիֆլիսի շրջանները։

***

Նոցա, որոնք կարդումեն ռուսերէն, խորհուրդ ենք տալիս կարդալ ռուս „Вѣстникъ Европы" ամսագրի այս տարվայ 2-որդ տետրակում „Восточная политика Германіи անուանով յօդվածը։ Յօդվածի շարունակութիւնը կը լինի 3-որդ տետրակում։

***

Ադուլիսից գրումեն, որ անցեալ փետրվարի 12-ին գիշերի կէսին թափվումեն վերին-Ադուլիսի մի հարուստ տան վրա 12 հոգի գողեր։ Տան տէրը չէ զարթնում, բայց նրա մայրը 60 տարեկան կին, քնից վեր է կենում, վեր է առնում խանչալը և մինչև դրացիները կարողանումեն օգնութիւն հասցնել, ծեր կինը արդէն յարձակվումէ գողերի վրա, երեքին վերք է հասցնում և ինքն իր միւս ձեռքի վրա, որով գողի խանչալէ բռնել, վերք է ստանում։ Երբ դրացիները և որդին օգնութիւն են դալիս, պառաւը արդէն փախցրած է լինում գողերին։

***

Ամէրիկայի Նիւ-Իորկ քաղաքում կան բազմաթիւ Կլուբ անվանված ընկերութիւնները։ Այդ ընկերութիւններից մինը անվանվումէ Հաստերի Կլուբ։ Այդ ընկերութեան մէջ անդամ լինելու համար հարկաւոր է 200 ֆունտ ծանրութեան լինել։ Կլուբը հիմնվելէ 1867 թուին, և ամեն տարի տօնումէ իր տարեդարձը։ 1870 թ. ճաշի ժամանակ նորա 104 անդամները կերան 500 ֆունտ ձուկ, 20 տակառիկ սիմնար և այլն···։ Ճաշից յետոյ անդամները փորձեցին իրանց ծանրութիւնը կշռքի վերա և յայտնվեցաւ, որ նոքա միասին քաշում էին 23,088 ֆունտ, կամ միջին թուով 222 ֆունտ մարդագլուխ։

***

„Մշակի" խմբագրութիւնը նորերումս հրաւիրել է իր թղթակիցներին գործնական ուղղութեան նիւթեր հաղորդելու,—և ահա քանի մի օր առաջ մենք ստացանք մօտ երեսուն զանազան բանաստեղծութիւններ մի անյայտ անձից։

***

„Մշակի" լրագիրը ունի Բաքու քաղաքում 22 բաժանորդ, որոնցից 7-ը պատկանումեն գեղեցիկ սեռին։ Բոլոր քաղաքներից սա միակ քաղաքն է, որտեղ մեր ընթերցողների թիւում, համեմատելով տղամարդիկների հետ, այդքան կանայք գտնվէին։

***

Մենք լսումենք, որ նորերումս հրատարակվեցաւ Հայերէն լեզվով „Մի կտոր հացի պատմութիւն՝ անունով գիրքը։

***

Իտալական դերասաններից և դերասանուհիներից շատերը թողել են արդէն մեր քաղաքը։

***

Ասումեն որ մարտի 19-ին տուած բարեգործական նպատակով կոնցերտը աջողակ էր։ Ինձ պատահեցաւ տեսնել կոնցերտի աֆիշը։ Զարմանալի բան է···բոլոր եւրոպական երաժշտութիւնը և երգերը գլխաւորապէս հայուհիներն էին կատարում,—մի հայոց երգ պիտի երգէր միայն մի օրիորդ և այն էլ մի իտալուհի։

***

Նորերումս վախճանվեցաւ Փարիզում այդ քաղաքի ամենահաստ կինը, տիկին Ժէնիօ։ Նորա մարմինը քաշում էր 514 ֆունտ։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ։

Խմբագրութիւնը խնդրումէ, որ այն թղթակիցները, որոնք կեղծեալ անունով ստորագրումեն իրանց նամակները, դարձեալ յայտնեն խմբագրութեանը իրանց իսկական անունը։ Եթէ ոչ, նամակները կարող են անտիպ մնալ։—Խմբագրութիւնը պարտաւորվումէ երբէք չը յայտնել հասարակութեանը միայն իրան յայտնած անունները։

Ներքին երկրորդ 5% փոխառութեան տոմսակների տիրաժ (մարտի 1)

տարած գումարը 500 ռուբլի։

Սերիա	№№	Սերիա	№№	Սերիա	№№	Սերիա	№№
00,079	49	04,916	43	09,460	9	14,691	9
00,085	4	04,997	31	09,507	45	14,766	6
00,100	32	05,067	36	09,561	10	14,913	7
00,273	26	05,105	31	09,634	48	15,118	29
00,360	38	05,285	46	09,687	36	15,264	29
00,403	19	05,307	36	09,706	49	15,759	14
00,435	24	05,380	43	09,916	28	15,825	47
00,492	47	05,407	40	10,032	36	15,859	37
00,567	27	05,441	38	10,044	39	15,974	10
00,654	2	05,443	18	10,091	25	16,079	38
00,706	27	05,493	13	10,148	37	16,164	12
01,092	15	05,579	6	10,339	20	16,250	46
01,155	38	05,617	43	10,597	40	16,300	29
01,157	36	05,697	2	10,724	23	16,419	9
01,321	30	05,741	40	10,767	38	16,509	19
01,426	18	05,756	43	10,788	31	16,694	39
01,461	49	05,765	6	11,230	7	16,701	12
01,489	47	05,813	46	11,239	42	16,759	15
01,521	45	06,034	35	11,242	30	16,782	44
01,573	21	06,061	7	11,307	43	16,881	40
01,589	21	06,125	43	11,416	16	17,110	14
01,609	40	06,143	49	11,428	15	17,187	46
01,638	27	06,164	27	11,439	30	17,249	6
01,725	37	06,165	24	11,515	37	17,251	41
01,774	41	06,572	15	11,871	34	17,305	36
01,799	2	06,616	28	11,941	30	17,314	7
02,019	28	06,628	9	11,986	27	17,371	26
02,021	20	06,650	27	12,002	7	17,438	46
02,109	20	06,662	14	12,118	15	17,451	32
02,234	43	06,779	10	12,240	41	17,518	9
02,269	42	06,945	1	12,324	32	17,578	47
02,371	36	06,960	39	12,325	26	17,619	46
02,432	48	06,970	45	12,363	38	17,686	10
02,478	31	06,977	6	12,384	22	17,759	20
02,508	15	07,060	10	12,589	50	17,913	3
02,543	41	07,298	18	12,595	16	17,930	48
02,613	31	07,403	23	12,692	1	17,938	8
02,651	16	07,485	43	12,778	40	17,947	42
02,831	45	07,622	17	12,784	40	18,012	42
02,965	29	07,683	26	12,959	15	18,032	27
02,998	5	07,703	49	12,978	48	18,230	29
03,064	4	07,786	35	13,043	41	18,278	35
03,121	19	07,832	11	13,103	47	18,286	18
03,166	42	07,851	36	13,351	29	18,326	34
03,212	18	07,893	48	13,364	49	18,397	20
03,382	7	07,932	30	13,377	45	18,459	11
03,448	39	08,026	50	13,600	48	18,492	38
03,534	29	08,104	34	13,643	26	18,589	17
03,544	38	08,542	7	13,685	44	18,692	41
03,574	48	08,557	5	13,687	36	18,756	14
03,625	48	08,610	17	13,718	14	18,832	42
03,788	50	08,616	36	13,760	23	18,904	50
03,889	19	08,864	42	13,874	11	19,102	18
03,938	43	08,885	45	13,893	18	19,117	15
04,087	43	09,073	39	13,911	28	19,275	29
04,178	13	09,180	33	13,912	5	19,443	24
04,225	27	09,183	9	14,039	34	19,484	41
04,311	35	09,290	12	14,160	23	19,492	44
04,345	40	09,346	31	14,165	48	19,625	34
04,359	48	09,370	19	14,289	10	19,636	24
04,385	9	09,392	21	14,438	41	19,691	13
04,577	21	09,431	9	14,439	38	19,703	25
04,662	11	09,437	17	14,512	27	19,915	23
04,742	21	09,456	42	14,526	39	19,961	28
04,874	19	09,460	4	14,593	12	19,984	27

ԹԻՖԼԻԶԻ ՓՕՍՏԸ։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ· Երևանի գաւառը։
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ· Բաքու, Գանջա. Շուշի, Շամախի։
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ· Քութայիս, Ռուսաստան, Արտասահման, Երևան, Ախալցխա Դարբանդ։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ· Ռուսաստան, Արտասահման։
ՈՒՐԲԱԹ· Քութայիս, Երևան, Ախալցխա Զակաթալ, Նուխի։
ՇԱԲԱԹ Բաքու, Ռուսաստան, Արտասահման, Դարբանդ, Գանջա։
ԿԻՐԱԿԻ· Ռուսաստան, Արտասահման, Քութայիս, Դարբանդ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻԶԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(մարտի 22-ին)։

ՈՍԿԻՆ, (պօլուիմպերիալ)	6	ռ.,	7½ կոպ
ՓՈԽԱՆԱԿԱԳԻՐ (բարաթ) Պօլսում վճարելիք (լիրա Օսմանեան) .	6	„	80 „
ԲԱՄԲԱԿԸ Երևանու.	5	„	50 „
„ Ամերիկայի սերմից .	6	„	50 „
ԲՈՒՐԹԸ Շուշու			չ ը կ ա յ
„ հասարակ թարաքեամի.			„
ԹԱՄԲԱՔՈՒ Տրապիզոնի	11	„	50 „
„ Սամսոնի № 1 . .	25	„	— —
„ „ № 2 . .	19	„	50 „
„ „ № 3 . .	14	„	— —
ՇԱՔԱՐԸ Ռսի (Բրօցկու)	9	„	35 „
„ „ միւս տեսակը . .	9	„	20 „
„ զգրանիցու տրանսիդ (առանց մաքսի)	5	„	80 „
մաքսը վճարած	9	„	— —
ՇԱՔԱՐԱԻԱԶԸ Ռսի.	8	„	60 „
ՂԱՀՎԱ Լիվանի լաւը.	13	„	— —
„ Մարտինիկոյի, ցածրը .	10	„	50 „
„ Մոկո, շատ լաւը . . .	14	„	50 „
ՊՂՊԵՂԸ.	11	„	— —
ԿԼԷԿԸ	20	„	50 „
ՆՇԱԴԻՐ.	10	„	— —
ԵՐԿԱԹ.	2	„	20 „
մինչև	3	„	50 „
ՄԵԽ զգրանիցու	5	„	20 „
ՄՕՄ	12	„	— —

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ։

(մարտի 19-ին)

ԼՕՆԴՕՆ.—մի ռուբլին ածէ 32¹⁵⁄₁₆ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

ՓԱՐԻԶ.—մի ռուբլի ածէ 348 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

ԲԱՄԲԱԿԸ Նիւ-Օրլէանի ածէ ֆունտը 11⅜ պէնս (մօտ 28 կոպ.)։

ԼԻՎԷՐՊՈՒԼ, բամբակի վաճառականը հաստատ է։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զմիկեանի և Ամերիկեանի թատրոնասէրների խումբը պատիւ ունի յայտնելու Թիֆլիզի Հայ հասարակութեանը, որ Զատկից յետոյ ստացել է նա իրաւունք տալ չորս ներկայացումն Թիֆլիզի ձմեռուայ թատրոնում երկու անգամ 24-ին և 28-ին ապրելի և երկու ամառնային թատրոնում մայիսի 4-ին և 12-ին։

Տոմսակները վաղօրօք ստորագրուել ցանկացողները կարող են դիմել պ. Աղաթեանցի գրավաճառանոցը։

Պարոն Խաչատուր Աբգարեանցը մօտիկ օրերումս կ'տայ Կոնցերտ Ներսիսեան հին ուսումնարանի դահլիճում։

Ինքը կ'ածէ զանազան ասիական և եւրոպական եղանակներ ճիանուրի, թառի և ջութակի (սկրիպկի) վրայ։ Կը մասնակցեն Հայ թատրոնասէրների խումբը, Իտալացւոյ խորիստները և երաժշտները։

Կոնցերտի պրոգրամման կը դուրս գայ առանձին աֆիշներով իր ժամանակ։

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 23 Марта, 1872 г. Տէրէթէլի և ընկ (նախկին Դուբէլիրի) տպարան Խմբագիր—հրատարակող Գրիգոր Արծրունի։